

УДК: 364: 378. 14

Баранюк В. В.,
аспірант кафедри практичної психології та педагогіки, Хмельницький національний університет, Україна

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

***Анотація.** Проаналізовано особливості формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи у процесі волонтерської діяльності. Розглянуто зміст поняття «волонтерство», особливості та напрями волонтерської діяльності майбутніх соціальних працівників під час проходження волонтерської практики. Визначено форми і методи підготовки студентів до волонтерської діяльності у вищому навчальному закладі та їх вплив на формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи.*

***Ключові слова:** професійно-комунікативна компетентність; соціальна робота; фахівець соціальної роботи; волонтерство; формування; методи; практика; позааудиторна діяльність.*

Постановка проблеми. В умовах сучасного українського суспільства, що пов'язані з подіями на Сході країни, важливого значення набула волонтерська діяльність як вид добровільної діяльності, яка спрямована на надання допомоги і підтримки тим, хто її потребує. Волонтерська діяльність є одним із складників професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи, що спрямована не лише на допомогу населенню, а й виступає одним із чинників формування їхньої професійно-комунікативної компетентності, оскільки у процесі волонтерської діяльності майбутні фахівці здійснюють комунікативну взаємодію з різними групами населення, що підвищує рівень їхньої професійно-комунікативної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Волонтерська діяльність є предметом дослідження таких науковців, як О. Безпалько, І. Зверева, Н. Заверико, Г. Лактіонова, Р. Вайнола, А. Капська та інші. Зокрема, Р. Вайнола, А. Капська [1; 2] визначають волонтерську діяльність як форму громадської активності особистості, яка спрямована на розв'язання соціальних проблем, що сприяє формуванню професійно значущих якостей особистості фахівця з соціальної роботи. При цьому актуальність волонтерської діяльності підсилюється загостренням соціальних проблем у сучасному українському суспільстві й недостатнім рівнем сформованості професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи.

Визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас нині в науковій літературі відсутні дослідження вчених, що пов'язані з формуванням професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи у процесі волонтерської діяльності. Це зумовлює необхідність комплексного дослідження особливостей формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників під час волонтерської роботи з метою вдосконалення цього процесу.

Метою статті є дослідження волонтерської діяльності як чинника формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи.

Викладення основного матеріалу дослідження. Організація волонтерської діяльності є однією з форм професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи, що реалізується у формі позааудиторної роботи і покликана здійснювати

виховну роботу зі студентами, розвивати в них інтерес до професії, уміння творчо підходити до роботи, застосовувати отримані професійні знання та вміння на практиці.

Волонтерська діяльність включає різноманітні види соціально-педагогічної діяльності: надання соціально-педагогічної допомоги, підтримки, послуг; реалізація планів, проєктів і програм; створення, розвиток і координація соціальної мережі (волонтерських організацій, громадських формувань соціально значущої спрямованості, груп самопомоги); організація виховних і благодійних заходів та акцій за різним спрямуванням, тематичними напрямками. Реалізація цих напрямів волонтерської соціально-педагогічної практичної діяльності, що спрямовані на професійне навчання, становлення студентів-волонтерів, потребує певної системи взаємопов'язаних методів і форм організації.

Підготовка майбутніх фахівців соціальної роботи до волонтерської діяльності у ВНЗ здійснюється під час проходження волонтерської практики та через позааудиторну роботу. До найбільш типових форм і методів підготовки волонтерів у ВНЗ належать: лекція як базовий метод при навчанні студентів; бесіда на заняттях із метою закріплення вивченого матеріалу; ділова гра на практичних заняттях із різних напрямів соціально-педагогічної діяльності для ефективного засвоєння матеріалу і набуття практичних навичок; «мозковий штурм» із метою стимулювання до вивчення певної теми й більш ефективного навчання; дискусія (диспут) із найбільш актуальних, гострих питань; семінар-практикум для студентів щодо подальшого засвоєння теоретичних знань; соціально-психологічний тренінг із метою висвітлення й аналізу соціально-педагогічних проблем міжособистісного спілкування; конференції (науково-практичні, читацькі, прес-конференції) для обміну досвідом і напрацювання технологій організації волонтерської діяльності; «круглий стіл» із залученням державних і громадських структур із метою обговорення взаємодії з питань функціонування школи волонтерів, розвитку волонтерського руху; збори (організаційні, підсумкові) для обміну досвідом і напрацювання нових форм роботи із різними категоріями населення [3, с. 12–16].

Практичний компонент підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи до волонтерської діяльності передбачає: ознайомлення з прийомами і методами роботи волонтера; засвоєння знань і вмінь щодо ведення професійної комунікації з різними групами населення; безпосереднє залучення студентів до практичної діяльності під керівництвом досвідчених викладачів. При цьому враховуються: закономірності формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників, їхньої професійної свідомості; чинники, що впливають на перенесення знань із академічного середовища у практичне; механізми формування професійно-комунікативних умінь і навичок; методи навчання; характер стосунків між студентом і викладачем.

У процесі позааудиторної роботи студенти можуть навчатися у школах волонтерів, відвідувати тренерські студії, а також добровільно надавати різноманітні психологічні, просвітницькі, реабілітаційні, освітні та інші послуги людям, які їх потребують. Зокрема у процесі нашого дослідження на базі Хмельницького національного університету майбутніми фахівцями соціальної роботи слухають спецкурс підготовки волонтерів у Навчально-методичному центрі цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Хмельницької області. Викладачі Центру читають для них лекції та проводять тренінги, під час яких висвітлюють теми щодо пропаганди і методики організації інформаційно-просвітницької роботи серед населення з питань пожежної безпеки.

Зазначимо, що соціальна робота належить до тих видів професійної діяльності, де не тільки професійні знання, уміння і навички, а, насамперед, особистісні якості волонтера значною мірою визначають ефективність та успішність його роботи. Серед особистісних якостей, які мають бути притаманні волонтерам, виділяють чесність, совісність, об'єктивність, витримку і стриманість, справедливість, емпатію, уважність і спостережливість, комунікабельність, тактовність тощо. При цьому однією з основних якостей, якими має володіти волонтер, є комунікабельність, що безпосередньо пов'язана з формуванням професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи як у навчальному процесі, так і в позааудиторній роботі. Уміння налагоджувати комунікативну взаємодію з людьми, які потребують допомоги, та сам процес здійснення цієї допомоги здійснюється завдяки сформованих професійно-комунікативних знань і вмінь, які вдосконалюються у ході волонтерської діяльності.

В Україні волонтерський рух набуває масового характеру особливо серед молоді в різних сферах суспільного життя, зокрема в галузі освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення у зв'язку з загостренням соціальних проблем у сучасному українському суспільстві, що пов'язані з антитерористичною операцією на Сході країни. Як свідчить проведене нами дослідження, майбутні фахівці соціальної роботи й у процесі проходження практики, і в позааудиторній роботі широко займаються волонтерською діяльністю, зокрема кафедри соціальної роботи активно співпрацюють із соціальними установами міста Хмельницького та області, у яких знаходяться люди, які потребують допомоги. Так, одним із напрямів роботи студентів Хмельницького національного університету є робота з дітьми. Серед організацій, що працюють із дітьми, є дитячі будинки, дитячі «Телефони довіри», підліткові клуби, реабілітаційні центри для хворих дітей-інвалідів – «Школа життя», «Родинний затишок», товариства Червоного Хреста України.

Студентами і викладачами кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки Хмельницького національного університету проведено низку волонтерських заходів до дитячих будинків і реабілітаційних центрів міста Хмельницького, а саме: благодійний захід для вихованців Хмельницького реабілітаційного центру «Турбота», під час якого студентами інсценізована вистава на актуальну тему «Дотримання здорового способу життя»; благодійний захід для вихованців Хмельницького обласного спеціалізованого будинку дитини «Берізка» із постановою під назвою «12 місяців» з нагоди початку весни; проведення театралізованої вистави «Подорож повітряної кульки» для вихованців «Центру реабілітації Родинний затишок»; волонтерський захід до Дня захисту дітей у Центрі соціально-психологічної реабілітації дітей «Подоланчик»; привітання з Днем Святого Миколая вихованців дитячого будинку «Берізка» із організацією для них театралізованого дійства за участю дітей.

Вихованці дитячих будинків і реабілітаційних центрів радо вітають волонтерів, кожен прихід яких приносить дітям велику радість і незабутні емоції. У результаті спілкування з дітьми під час проведення таких заходів формуються комунікативні вміння і навички студентів, значно підвищується рівень їхньої професійно-комунікативної компетентності.

Майбутні фахівці соціальної роботи Хмельницького національного університету активно займаються волонтерською діяльністю з метою надання допомоги Українській армії на Сході країни, а також пораненим бійцям. Так, волонтерською групою кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки регулярно проводиться збір матеріальної допомоги, речей першої необхідності, медикаментів для військових, а також листівок і малюнків для дітей, які знаходяться в зоні проведення антитерористичної операції.

З метою надання допомоги пораненим бійцям кафедрою соціальної роботи та соціальної педагогіки Хмельницького національного університету організована акція зі збору кришечок і направлення отриманих коштів на протезування постраждалих воїнів. У результаті проведення акції студентами зібрано понад 8 бутлів кришечок-закруток для отримання коштів на протезування постраждалих бійців зони антитерористичної операції, які були передані офіційному представнику організаторів Всеукраїнської акції по збору кришечок-закруток у м. Хмельницький.

Крім того, студентами кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки спільно з кафедрою практичної психології та педагогіки Хмельницького національного університету проведено благодійну акцію «Подаруй солодощі солдату до Великодня», у результаті якої зібрано і передано волонтерську допомогу бійцям на передову. Також студентами-волонтерами разом із викладачами кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки відвідано санітарну роту з Хмельниччини, шпиталь в Артемівську, місця дислокації Донецьких Кіборгів і військові підрозділи, що дислокуються в населених пунктах Сватово, Старобільськ, Біловодськ, Артемівськ та інших.

У процесі волонтерської діяльності майбутні фахівці соціальної роботи здійснюють активну професійно-комунікативну взаємодію з різними категоріями населення, які потребують допомоги. Це й організація концертів, театралізованих вистав для дітей, які залишилися без батьківського піклування, надання допомоги людям похилого віку, організація акцій і благодійних заходів із метою збору допомоги бійцям антитерористичної операції на сході України. У результаті такої діяльності студенти набувають умінь і навичок професійно-комунікативної діяльності з різними групами клієнтів, удосконалюють культуру мовлення, мовний етикет, набувають суттєвого досвіду професійно-комунікативної діяльності, що сприяє ефективному формуванню їхньої професійно-комунікативної компетентності.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Волонтерська діяльність сприяє самореалізації, особистісному росту, саморозвитку особистості майбутнього фахівця соціальної роботи, успішній його соціалізації, допомагає розвивати професійно-комунікативні вміння й навички студентів, що зумовлює формування їхньої професійно-комунікативної компетентності.

Перспективами подальших розвідок є дослідження методів формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи під час волонтерської діяльності.

Список використаної літератури

1. Вайнола Р. Х. Особистісний розвиток майбутнього соціального педагога у процесі професійної підготовки : монографія / за ред. С. О. Сисоєвої. – Запоріжжя : Хортицький навчально-реабілітаційний багатoproфільний центр, 2008. – 460 с.
2. Капська А. Й. Соціальна робота : навч. посібник / А. Й. Капська. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 328 с.
3. Бондаренко З. Волонтерська робота у вищому навчальному закладі / З. Бондаренко // Вісник Запорізького національного університету. – 2008. – № 1. – С. 12–16.
4. Підготовка волонтерів та їх роль у реалізації соціальних проектів / за ред. І. Зверєвої, Г. Лактіонової. – К. : Істина, 2001. – 248 с.
5. Беспалько В. П. Системно-методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса подготовки специалистов / В. П. Беспалько. – М. : Высшая школа, 1989. – 144 с.
6. Карпенко О. Г. Професійне становлення соціального працівника / О. Г. Карпенко. – К. : Знання, 2004. – 164 с.
7. Комунікативна професійна компетентність як умова взаємодії соціального працівника з клієнтом / за ред. А. Й. Капської. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 87 с.
8. Лях Т. Види мотивації до волонтерської діяльності / Т. Лях // Вісник Запорізького національного університету. – 2011. – № 2. – С. 37–41.
9. Лях Т. Методика організації волонтерських груп : навч. посібник / Т. Лях. – К. : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. – 160 с.

10. Панфілова А. П. Ділова комунікація у професійній діяльності : навч. посібник / А. П. Панфілова. – К. : Знання, 2001. – 496 с.

References

1. Kapska, A. (2005). *Social work*. Kyiv: Center of educational literature (in Ukr.).
2. Vaynola, R. (2008). In Sysoieva, S. (Ed.). *Personal development of the future social pedagogue during the professional training*. Zaporizhia city: Khortytsia Educational and Rehabilitation Multifunctional Center (in Ukr.).
3. Bondarenko, Z. (2008). Volunteer work in higher education. *Visnyk Zaporizkoho nacionalnoho universytetu. (Journal of Zaporizhzhya National University)*, 1, 12–16 (in Ukr.).
4. *Training volunteers and their role in the implementation of social projects* (2001). In Zvereva, I., & Laktionova, G. (Ed.). Kyiv: Truth (in Ukr.).
5. Bepalko, V. (1989). *Systemic and methodological support of the educational process of training specialists*. Moscow: Higher School (in Rus.).
6. Karpenko, O. (2004). *Professional growth of social worker*. Kyiv: Knowledge (in Ukr.).
7. *Communicative competence as a condition for a professional social worker interaction with the customer*. (2003). In Kapska, A. (Ed.). Kyiv: Center of educational literature (in Ukr.).
8. Lyakh, T. (2008). Types of motivation for volunteering. *Visnyk Zaporizkoho nacionalnoho universytetu (Journal of Zaporizhzhya National University)*, 2, 37–41 (in Ukr.).
9. Lyakh, T. (2010). *Methods of volunteer groups*. Kyiv: Borys Grinchenko Kyiv University. (in Ukr.).
10. Panfilova, A. (2001). *Business communication in professional activities*. Kyiv: Knowledge. (in Ukr.).

Abstract. *Baranyuk V.V. Volunteering as a condition of professional and communicative competence formation of future social workers.*

Introduction. *The article deals with the problem of professional and communicative competence formation of future social workers in the volunteering.*

Purpose. *The purpose of the article is to study the volunteering as a factor in the formation of professional and communicative competence of future social workers.*

Methods. *In the process of studying the following methods were used: analysis of scientific and pedagogical literature; comparison, generalization and systematization; pedagogical supervision; conversation.*

Results. *In the result of the study, it was found that training of future social workers for volunteering at higher education establishments is carried out during the volunteering practice and through extracurricular activity. The basic forms and methods of future social workers in volunteering training at higher education establishments that influence the formation of professional and communicative competence were specified, namely: lecture, workshop, socio-psychological training, conferences, «round table», talks, business game, «brainstorming», discussion (debate). It was found that the ability to establish communicative interaction with people in volunteering and the process of providing charitable assistance itself is carried out through existing communicative and professional knowledge and skills, which are improved in the process of volunteering. The main areas of volunteering of future social workers at Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy (organization of concerts for children in orphanages and rehabilitation centers, participating in charitable events that are aimed at collection of funds for wounded soldiers, aid to elderly people) were specified and their impact on the professional and communicative competence of students was analyzed.*

Originality. *The process of professional and communicative competence of future social workers formation in volunteering was analyzed for the first time.*

Conclusion. *In the result of the research we can say that volunteering contributes to self-realization, successful socialization of future social workers, helping to develop their professional and communicative skills, leading to the formation of professional and communicative competence of students.*

Keywords: *professional and communicative competence; social work; a social worker; volunteering; formation; methods; practice; extracurricular activity.*

Одержано редакцією 15.05.2015
Прийнято до публікації 15.06.2015